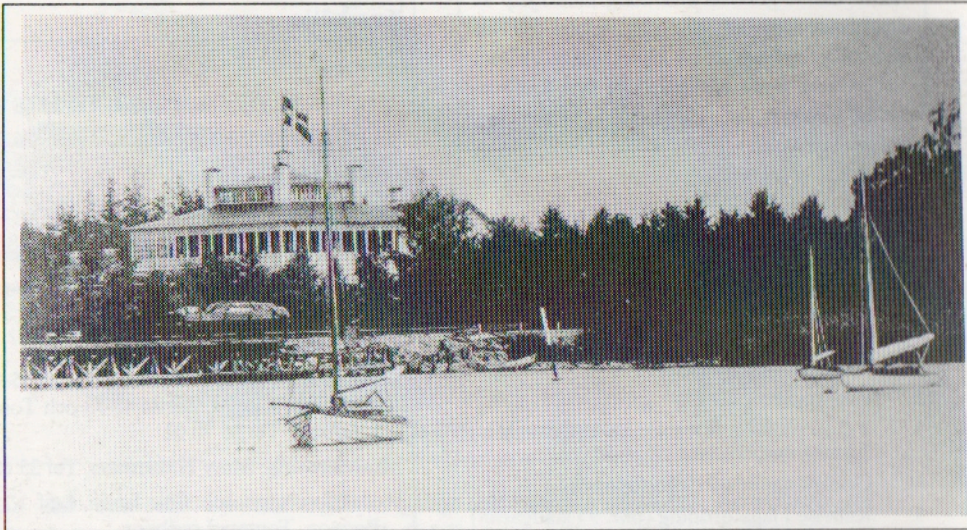

MälARBADENS restaurang

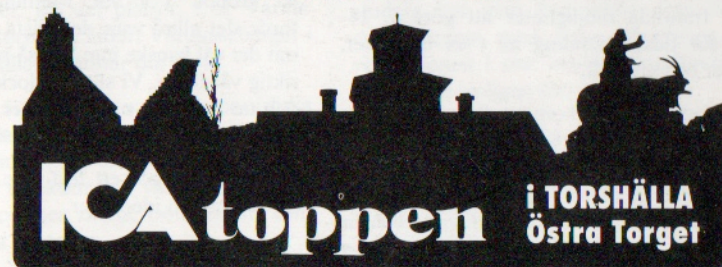
En plats som totalt har ändrat utseende under detta sekel är Mälarbada. Genom järnvägens tillkomst vid sekelskiftet hade man tillgång till djuphamn och kunde lasta större båtar än de som gick upp i kanalen. Perioden blev kortvarig, ett tjugofemtal år. En stilig sommarrestaurang fanns på den plats där kiosken nu ligger. Den försvann genom en brand en vinter-

natt i början av trettioalet. Torshälla fritidsnämnd anlade sedan den nuvarande badplatsen drygt tjugo år senare och lät dykare ta bort bottenstockarna efter den gamla lastkajen. På så sätt fick Torshällaborna en vacker badplats som gör skäl för namnet samt en husvagnscamping.

Alf J Andersson

VÅRA GENERÖSA ÖPPETTIDER

MÅNDAGAR – LÖRDAGAR 8.00 – 20.00
SÖNDAGAR 10.00 – 20.00

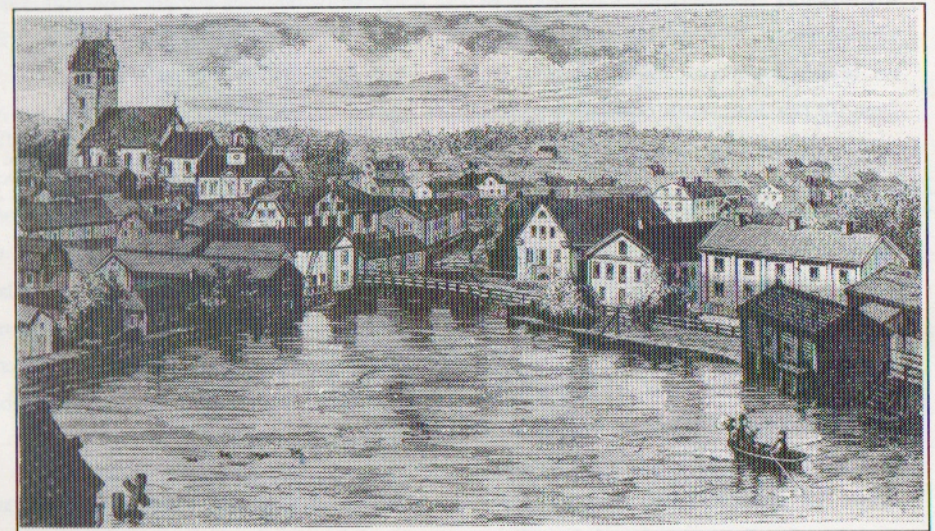
S:t Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen

Årg. 3 Nr 1 1993

S:t Olofs gille i Torshälla

Torshällavy från 1879

En av de mest trovärdiga och informativa bilderna från det äldre Torshälla hittar man i ett nummer av Ny Illustrerad Tidning från 1879. Den är utförd som teckning av den då mycket kände illustratören O A Mankell. Underlaget är ett fotografi, men eftersom man vid denna tidpunkt inte kände till tekniken att föra över ett foto direkt till tidningsstryck, fick man tillämpa ett slags gravvyrförfarande. Det mesta av vad man ser på bilden är nog känt från andra samtida illustrationer. Skojig och säkert tidstroget återgivet är nog de båda mamsellerna som med en manlig roddare njuter av en stilla båtfärd på dammen, där man emellertid saknar den stora stenen, varpå Tors bockar nu är placerad. Vid östra brofästet ser man ett par små träd, varav det ena troligen är den nu så magnifika pilen.

Åldermannen har ordet

● Just som den lilla arbetsgruppen, som tagit på sig ansvaret för sommarens aktiviteter på Bergströmska gården - gjorde sig beredd att börja planeringen av årets hantverksdagar, insjuknade hastigt en av de ansvariga, Barbro Olsson. En mycket trött Barbro ringde upp och berättade att minst sex veckors absolut vila var vad som väntade henne. Men det ska vi bli två om, var hennes kommentar. Så likt Barbro! Ett dygn till fick hon, sedan orkade hjärtat inte mer.

● Barbro arbetade på "övertid". Hon fick tio år som hon utnyttjade till det yttersta. För alla hennes insatser på Bergströmska gården och för hembygdsföreningen känner vi stor tacksamhet.

● Vi andra måste gå vidare men är nu i ännu större behov av medlemmar som vill hjälpa oss praktiskt i vårt fortsatta arbete med att göra Bergströmska gården till en naturlig samlingsplats för Torshällabor och tillresande under några sommarveckor.

● Men låt oss först se tillbaka på vår julutställning. Närmare 200 barn och lärare besökte gården och fick på ett realistiskt sätt uppleva en julstuga för snart 200 år sedan. Lagom småkyligt, halm på jord-trampat golv, skumt och mat som knappast

lockade dagens barn. Sista dagarna luktade t o m maten! Tack till de barn som skickat oss kort och teckningar efter sina besök. Alla skolor fick i höstas en plansch över "Krutladan", Nybys nedbrunna, unika gamla ladugård, där en gång det första ledet i kruttillverkningen startade. Det sista ledet ägde av säkerhetsskäl rum fjärran från bebyggelse.

● Till årsmötet torsdagen den 11 mars får vi besök av Wolter Ehn från Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala, ULMA, som samlar in, bevarar, bearbetar och ger ut material om folkminnen. För 50 år sedan besöktes Torshälla av en ung student, Sigrid Plenge Jacobsen. Resultatet av hennes utfrågningar gavs ut som en jubileumsskrift förra året.

● Wolter Ehns besök blir upptakten till en ny dokumentation som vi själva ska klara av. Ämnet: Hur firar vi namnsdagar!

Vi ses på årsmötet!

Margaretha

Lindén

Almanacka för våren och sommaren

8-13 mars INDUSTRIMINNEN, Fotoutställning på Kvarnen.

11 mars ÅRSMÖTE på Kvarnen.

Kl 18-19 kaffeservering och visning av utställningen.

Kl 19 årsmötesförhandlingar. Därefter "Kring vårt namnsdagsfirande". Wolter Ehn från folkminnesarkivet i Uppsala medverkar.

20 mars Kl 21. "VÅRDKASARNA" tänds över hela Sörmland, bl a på Ängsholmen. Vidare information genom pressen.

17 april TORSHÄLLADAGEN. Se program i Torshälla runt!

30 april VÅREN HÄLSAS VÄLKOMMEN på sedvanligt sätt på Holmberget med vartal, körsång och fyrverkeri.

6 juni SVERIGES NATIONALDAG firas med flaggtåg från Rådhusorget till Holmberget med VME:s blåsorkester i täten, högtidstal m m.

Klockslag, se Torshälla runt!

26 juni - SOMMAREVENEMANG. Program i nästa nummer.

1 augusti

Ska vi sälja Bergströmska gården? Javisst!

Vi ska bjuda ut den till hugade turister och hemmavarande Torshällabor under sommaren. Vilken handelsvara! Vilken miljö!

Många förfrågningar har kommit in genom åren varför gården är så mycket stängd under sommaren. Vi skulle kunna ändra detta med några få medlemmars hjälp.

Om 8 personer skulle vilja ta på sig vakthållningen en vecka var och 2 timmar (kl 14-16) per dag (ej torsd) från midsommar och en vecka in i augusti, skulle vi klara av att ge denna service.

För att det här ska nå ut till en bredare allmänhet, måste vi ganska omgående organisera upp detta. Styrelsen kan inte ta på sig mer arbete. Nu hoppas vi på medlemmarnas intresse. Varje person som ställer upp, tar med sig 1-2 medhjälpare! Ett stimulerande uppdrag. Anmäl Dig till Margaretha Lindén, tel 35 68 83.

En Nyby-målning berättar

En intressant tavla, målad av Elof Maxe, har ingenjör Arne Jönsson i sin konstsamling. Det är en naivistisk men detaljrik målning av bebyggelsen kring den s k hålldammen vid Nyby station. På ett utomordentligt sätt har området dokumenterats, och tillsammans med tavlans ägare har undertecknad identifierat detaljerna.

I det lilla huset till vänster, nu rivet, bodde oxköraren Lång-Jerker. Bakom detta ses ett lite större hus, en gång Nybys första specieriaffär. Där bodde senare tysken Kraus, ansvarig för brukets förzinkningsanläggning. Byggnaden har moderniserats och flera av brukets tjänstemän har bott där. Inspektör Märstads hus var vid denna tidpunkt inte uppfört.

Det lilla huset i tavlans mitt finns inte längre. Där bodde bl a ladugårdsförmannen Ludvig Andersson. Därbortom ser man ett uthus, som innehöll vedbodar och dass.

Den dominerande byggnaden längst till höger inrymde på sin tid lägenheter för ladugårdskarlar, smeder och andra bruksarbetare. I modern tid har huset utnyttjats som bostad för brukets tjänstemän. Vägen som gick förbi där kallades Hagvägen, alltså sträckan mellan stationen och bruket.

Nyby station låg till vänster, utanför bilden. Därifrån passerade järnvägen ut mot Mälardalen. Vid bruket fanns en enkel påstigningsperong, belägen vid gamla porten mitt emot herrgården.

Elof Maxes målning av bebyggelsen kring hålldammen i Nyby.

Den lilla ljusa burken till vänster i tavlan, var troligen en behållare, använd för vattenpåfyllning av loken, och den mörkare och större anläggningen bredvid var avsedd för kol till ångloken. Ser man noga efter går det också att upptäcka telefonstolpar och telefontrådar längs järnvägen.

Det mest sensationella med tavlan är att den visar den långa linbanan, som gick ända ned till bruket, en sträcka på cirka 600 meter. Linorna bars upp av kraftiga ställningar, varav två syns på bilden. Dessa löpte i sick-sack längs hela Hagvägen.

Det berättas att linbanan drev en pumpan-

läggning som kan ha pumpat vatten upp till ladugården vid Nyby gård. Den kan emellertid också ha utnyttjats för att läns-pumpa den s k graven vid den söderut lågt belägna åkermarken. Tavlan är det enda bildbeviset hittills på denna unika linbana.

En dammlucka finns än i dag på den plats där pumpverket var beläget. Intressant är också den lilla klappbryggan till höger, nedanför de stora dammluckorna.

Av allt att döma är denna målning tillkommen omkring sekelskiftet.

Alf Andersson

Graffs gård låg öster om ån!

I skriften *Från harg till industristad* omnämner jag i korthet en tidigare obeaktad uppgift i ett brev från 1453 vari nämns en "Graffs gård och kvarn i Torshälla ström". Jag ifrågasatte då om denna gård möjligen kunde ha legat utmed "Gravån", en tidigare benämning på Nybyån.

Av en händelse kom jag för en tid sedan att studera Strängnäs stifts herdaminnen, del II. Där finner man på sid 613 följande uppgift: "Grav och Gravs kvarn har tydligen vid denna tid (ca 1600) överförts från Vallby till Torshälla stad". Författaren har i sin tur hämtat uppgiften från Riksarkivet: Städernas akta 65.

Av allt att döma har alltså Vallby socken gränsat till Torshälla mitt i Torshällaån. Så är ju fallet också idag, där sockengränsen från och med Bondkroken och norrut löper mitt i strömfåran. Mot sydost följer gränsen diket som går förbi Torsharg och vidare mot Fyrby.

Graffs gård borde alltså ha legat någonstans mellan Torshällaån i väster och den nuvarande sockengränsen mot Vallby i öster. Den nämnda kvarnen måste förstås ha varit belägen vid nuvarande kvarnfallet.

Söderut har gårdens ägor kanske gränsat mot Hallspånga by, vars ägor låg på östra sidan av ån vid fallet.

Utän ingående studier av gamla kartor och handlingar är det förstas omöjligt att precisera det exakta läget av denna gård. Om man emellertid tittar på topografin närmast ån mellan fallet och Krusgården finner man ju att där bara finns berg och ofrukt samma marker.

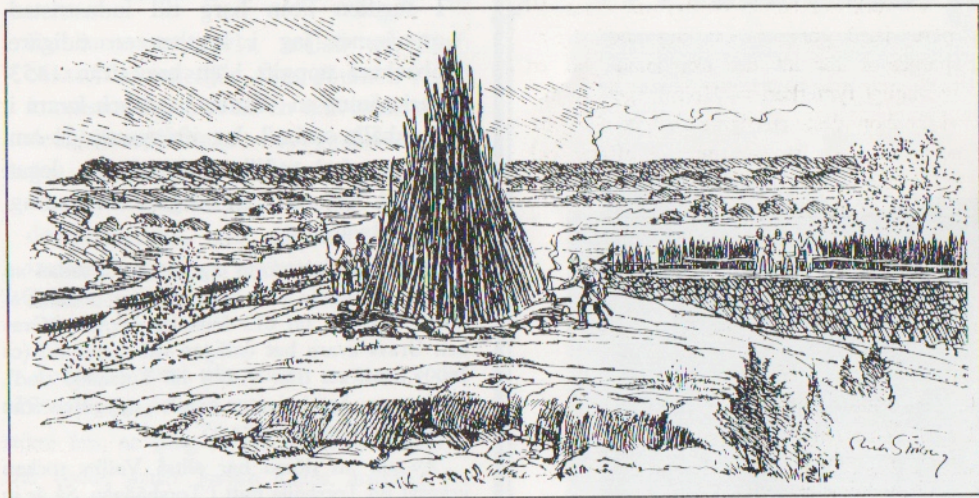
Det är bara just vid Krusgården, som det börjar finnas odlingsbar mark utmed de sankta strandängarna. Troligen var det för blött här på 1400-talet för att bedriva jordbruk. Något mera höglänt är det längre österut.

Det är dock inget som hindrar att kanske huvudbyggnaden legat just där Krusgården är belägen.

Fortsatta forskningarna kanske kan skapa klarhet.

Olle Lorin

“Vårdkaseeldarna“ skall åter flammas 20 mars

Så här kan det ha sett sig en gång då vårdkaselinjerna fungerade på fornborgarnas tid. (Teckning av Nils Stödberg).

Som framgått av Dymlingen, Södermanlands hembygdsförbunds tidskrift, vill man inspirera hembygdsföreningarna att som en upptakt till firandet av Den svenska historien i länet, tända vårdkasar den 20 mars. I första hand är det tänkt att sådana ska uppföras och tändas på platser med namn som tyder på att där kanske sen urminnes tider stått kasar som varnat befolkningen när det var ofärd.

Jag har i en akademisk uppsats 1978, Fornborgar och bevakningssystem i Rekarnebygden, ganska utförligt redogjort för ett antal tänkta vårdkaselinjer som kan ha funnits inom vår kommuns gränser. En del platser, t ex Varnäs udde och "Vårdtornet" i Jäder, Vårdkaseberget i Tumbo (Kvarnhällan), vittnar om detta.

Dessa namn är härledda ur det fornnordiska "vardr" som har med just vårdkase att göra. Även förledsformer på Vål- och Val finns och antyder troligen förekomst av vårdkasar. I kust-trakterna förekommer också Böte-namn, som indikerar samma fenomen.

Konstnären och fornforskaren Olof Herme-

lin, bosatt på Österby i Råby-Rekarne på 1800-talet, konstaterar att det på en hel del höga punkter finns "bålbränningsplatser". I en del fall kan det vara fråga om att man där tänt valborgsmässobål. Ofta kan emellertid denna sed återspegla att där funnits en vårdkase. Det har berättats att man ibland tände på vårdkasen på valborgsmässoafton för att sedan bygga upp den igen, redo för användning i allvarligare syften. Ibland har man säkert också utnyttjat fornborgarna som signalplatser, en hel del tyder på detta.

Tanken är alltså att så många hembygdsföreningar som möjligt denna bestämda dag vid en viss tidpunkt, ska tända kasar och att man ska studera hur man kan iakttä dem. Säkert blir detta förenat med vissa svårigheter, eftersom vegetationen i stor utsträckning hindrar siktlinjerna, som troligen förr hölls fria.

Personligen är jag något skeptisk till tanken att elda på platser som t ex fornborgar eller andra R-markerade platser som t ex gravrösen, som man ibland tror har använts som underlag för vårdkasar. I sådana fall krävs tillstånd från länsstyrelsen, även om det nu bara är fråga om

"Fyrverkeribössor"

Fyrverkerier har blivit dyrbara saker. Vi måste därför göra en insamling med hjälp av sparbössor för att det ska kunna bli ett sedvanligt fyrverkeri på Holmberget. Ju mer vi får ihop, desto ståtligare blir det. Sparbössorna kommer att återfinnas i affärer och serviceinrättningar jämte andra platser.

Kallelse till årsmöte

Dagordning vid årsmötet den 11 mars 1993.

1. Årsmötets öppnande
2. Parentation
3. Val av mötesordförande, sekreterare samt 2 justeringspersoner
4. Godkännande av dagordningen
5. Kallelse i laga ordning (par. 9 i stadgarna)
6. Verksamhetsberättelsen
7. Ekonomiska rapporter (Gilletts och museistyrelsens)
8. Revisionsberättelser.
9. Ansvarsfrihet
10. Val av styrelsefunktionärer
11. Behandling av till styrelsen inkomna skrivelser
12. Medlemsavgift för 1994
13. Avslutning

Styrelsen

att elda i tunna. Också brandmyndigheterna måste underrättas.

Ett annat krux är att kol från dessa eldar försvårar framtida möjligheter att göra C 14-analyser för tidsbestämning av t ex boplatser, fornborgar och gravfält.

Ett enkelt sätt att komma från alla dessa problem, även brandfaran, vore att helt enkelt använda sig av s k bengaliska eldar. Dessa har en lyskraft som är minst lika stark som en mer eller mindre svårbrunnen kase. Huvudsaken är ju att man får en markering från varje förment vårdkaseplats.

Hembygdsföreningen S:t Olofs gille

Torshälla

Styrelse

Ålderman Margaretha Lindén, Tel 35 68 83

Vice ålderman Erland Nilsson, Tel 35 76 54

Gärdesman Eric Enlund, Tel 35 55 75

Syssloman Alf Andersson, Tel 35 65 14

Tf syssloman Karl-Eric Kangas, Tel 34 48 73

Skrivare Stig M Olsson, Tel 35 56 67,

Olle Lorin, Tel 35 76 19 och

Leif Persson, Tel 35 55 41

Suppleanter: Ingrid Pettersson, Tel 35 65 43,
Karl-Erik Kangas, Tel 34 48 73 och Tommy
Lindberg, Tel 35 70 02

Musieansvarig: Mary Håkansson, Tel 35 61 34

Redaktionskommitté: Olle Lorin, Leif
Persson, Tommy Lindberg

Bergströmska gården

Lilla gatan 12

Tel 016-35 50 76

Postgiro 26 81 47 - 6

Muséet öppet torsdagar april - september
kl 14-16. Övrig tid visning för grupper
efter beställning per tel 016-35 61 34, 35
55 75 el 35 56 67.

Torstryck, Torshälla 1993

Jag har tagit reda på vad en bengalisk eld kostar och hur länge den brinner. En sådan med den längsta livstiden, 20 minuter, kostar endast 35 kronor. För vår förenings vidkommande torde det alltså vara det bästa alternativet, även om det väl kanske inte blir så romantiskt som en riktig vårdkase. Vi slipper dock en massa arbete och tar betydligt mindre risker. Resultatet torde emellertid bli detsamma - kanske rent av bättre.

Kanske vi gör ett test före den 20 mars för att se om min idé håller.

Olle Lorin